

Ömer Türker, Ahlak: Yeni Bir Yaklaşım, İstanbul Ketebe, Yayınları 2020

Ömer Türker, Ethics: A New Approach, Istanbul Ketebe Publications 2020

Habibe YETİŞTİREN

Mardin Artuklu Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Anabilimdalı yetistirenhabibe@gmail.com

Makale Bilgisi

Makale Türü

Kitap Tanıtımı

Geliş Tarihi

10 Haziran 2024

Kabul Tarihi

25 Haziran 2024

Yayın Tarihi

30 Haziran 2024

Article Information

Article Type

Book Review

Date Recieved

10 June 2024

Date Accepted

25 June 2024

Date Published

30 June 2024

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Habibe Yetiştiren).

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Habibe Yetiştiren).

CC BY-NC 4.0 lisansı ile lisanslanmıştır.

Licensed under CC BY-NC 4.0 license.

Atıf | Cite As

Yetiştiren, Habibe (2024). Ömer Türker, Ahlak: Yeni Bir Yaklaşım (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020). *Mebadi Uluslararası Felsefe Dergisi*, 1(1), 109-114.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.13152677>

ABSTRACT

Ethics, the plural form of the words “hulk” and “hukuk,” is mostly used to express good and bad dispositions. In another sense, it is the set of rules and values that determine individual and social behaviors. Numerous studies on ethics have been produced within the Islamic thought tradition, and these studies continue today. One such contribution to the field of "ethics" is Ömer Türker's Ethics: A New Approach. This work has contributed to the field of ethics with a new approach. We have examined this work to understand its new approach to ethics.

Keywords: Ethics, Perception, Will, Sanction, Metaphysics

ÖZ

Ahlâk, “hulk” “hukuk” kelimelerinin çoğulu olup daha çok iyi ve kötü huyları ifade etmek için kullanılmaktadır. Diğer bir anlamda birey ve toplum davranışlarını belirleyen kurallar ve değerler bütünüdür. Ahlâk konusunda İslam düşünce geleneğinde çok sayıda çalışma ortaya konulmuş, günümüzde de bu çalışmalar devam etmektedir. Bu alanda “ahlâk” üzerine bir katkı da Ömer Türker’in "Ahlâk, Yeni Bir Yaklaşım" eseridir. Bu çalışma yeni bir yaklaşımla ahlâk alanına katkıda bulunmuştur. Ahlâka dair yeni yaklaşımı anlamak için bu eseri incelemiş bulunmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Ahlâk, İdrak, İrade, Müeyyide, Metafizik

Bu kitap, yazarın kaleme almış olduğu ahlak yazılarına ilaveler yapılarak oluşturulmuş, ahlaki eylemleri ve ahlakın temel meselelerini ele alan, insan doğasına uygun ontolojik kuramın imkânı ve fizik-metafizik ilişkisi gibi ahlaki konuları irdeleyen bir nitelik arz etmektedir. Bu doğrultuda kitap, geleneksel ahlak anlayışının ötesinde modern toplumların karşılaştığı etik sorunları ele alarak ahlak felsefesine yeni bir soluk getirmeyi amaçlamaktadır. Ahlak felsefesine, alışılmadık dışına çıkarak yenilikçi ve çağdaş bir perspektif sunmayı hedefleyen eser, ahlak felsefesiyle ilgilenen okuyuculara derin bir analiz sunma gayretine girmektedir.

Kitap bir giriş, bir sonuç ve sekiz bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü, “Ahlaki Tefekkürü Yeniden İnşa Etmenin İmkânı” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde İslam geleneğinde ahlak teorisi veya düşüncesi, bilgi teorisi, fizik teorileri, toplum teorileri ve metafizik teorisi ile olan ilişkileriyle ele alınmıştır. Ahlak literatürünün oluşum süreci, ahlakın İslam geleneğindeki yeri ve çağdaş dönemdeki mantıkçı pozitivizm ile felsefenin gündemine oturan tartışmalar gibi pek çok konuya yazar yine bu bölümde yer vermiştir. İslam ahlak literatürünü yakından inceleyen yazar, 20. yüzyılda İslam dünyasındaki ahlak araştırmalarının en zayıf alanlarından birinin, ahlakın kaynağı ve ahlaki önermelerin tahliline yeteri kadar yer verilmemesi olduğunu ifade etmiştir. Ahlak düşüncesini yeniden meydana getirmenin ilk adımının meta-etik tartışmalarının yeniden kazanılması ve bu tartışmalarda Kıta Avrupa’ında çağdaş dönemde gelişen meta-etik görüşlerin de dahil edilmesi gerektiğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Yazar bu bölümde Müslüman ahlakçıların, klasik ahlak düşüncesinde önemli etkisi bulunan Galen tıbbının verilerine dayanarak huyların, erdemlerin ve erdemsizliklerin mizaç ile ilişkisini tartışmaya başladıklarını, İslam düşüncesi geleneğinde mizaca önemli bir yer verildiğini, bu konunun yapay zekâ ve metafizik alanını dahi etkilediğini ifade etmiştir. Bu bağlamda yazar ahlak ile mizaç arasındaki ilişkiyi, metafizik ile fizik arasındaki ilişkiye benzeterek “Fizik ilimlerindeki gelişmelerin metafiziği etkilemesi gibi beden hakkındaki çalışmalar da ahlaki etkiler.” demiştir.

“İnsanın Mahiyeti Üzerine Bir İnceleme” başlığını taşıyan birinci bölüm, insanın temel özünü, doğasını, varoluşunu ve bu doğrultuda ahlaki sorumlulukları anlatılmakta ve değerlendirilmektedir. Bu başlık altında insan fiziksel, zihinsel, ruhsal ve sosyal boyutlarıyla birlikte ele alınarak, insanın toplumsal hayatta nasıl bir rol üstlendiği, etik değerleri nasıl şekillendirdiği ve toplumsal ilişkileri nasıl düzenlediği incelenmektedir. Yazar, insanın mahiyeti üzerine yapacağı bu incelemede, İslam düşünce geleneğiyle uyumlu olarak insanın potansiyelini ve sorumluluklarını anlatarak ahlaki bir bakış açısı sunmaya çalışır. Nefs, ruh ve beden ayrımı konusunda filozofların görüşleri çerçevesinde açıklamalarda bulunan yazar, temellendirmeler yaparak konuyu izah etmektedir. Yazar insanın mahiyetini düşünürken insanı insan yapan şeyin tam olarak ne olduğunu sorgulamış ve bu soru ile ilişkili olarak fertler ve toplumlar arasında söz konusu olan farklılıkların nasıl izah edileceği konusuna izah getirmeye çalışmıştır. Bölüm “insan nedir?” sorusuna açıklık getirilerek sonlandırılmıştır.

İkinci bölüm “Fizik-Metafizik İlişkisi: Fizikten Bağımsız Bir Metafizik” başlığını taşımaktadır. Yazar, filozofların ve bilim adamların görüşlerini temel alarak nesnelere hareketlerini doğa ve nefis kavramları çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır. Bu noktada onların Aristoteles’in ilk muharrik anlayışı ile başlayarak Batlamyus teorisini astronomiye uyarladığı şeklinde bir tespit bulunmuştur. Platon’dan Farabi ve İbn Sina’ya geçişler yaparak fizik ile metafizik ilişkisini ve bu ilişki içerisinde metafiziğin konumunu belirleme çabası gütmüştür. Fizik ve metafizik ilişkisini irdeleyen yazar, metafiziğin diğer düşünce gelenekleriyle ve İslami düşünce geleneğinin diğer bilim alanlarıyla ilişkisine değinmiştir. Bu nedenle metafiziğin her dönemde hem fizik gibi belli

bir medeniyete özgü olmayan akli bilimlerle hem de İslam geleneğindeki tefsir ve hadis gibi belirli bir medeniyete özgü disiplinlerle ilişkisi olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Üçüncü bölüm “İdrak ve Anlam: Yeni Bir Ontolojiye Doğru” başlığını taşımaktadır. Yazar “dünyayı nasıl kavrarız?” sorusuna altı adımda ve her adımda bir öncülün açıklamasını yaparak cevap vermeye çalışılmıştır. Bu adımlar şu şekilde sıralanmıştır: 1. İdrak bireyselliği gerektirir, bir şeyin diğerini idrak edebilmesi için bir belirginleşme, sınırlama ve tanıma gerekir. 2. İster duyu ister akıl tarafından idrak edilsin idrake konu olan şeylerin daima tekil anlamı vardır. 3. Tekil anlamlar mutlak tekilliğinde kavranmadığı sürece belirli ilişkiler ağında var olamazlar. Anlam mutlaka idrak eden bir özneye muhtaçtır ve mümkün bütün izafetleri de bu öznenin müşahedesinde kuvve olarak taşırılır. Bir şeye anlam vermek için onun idrak edilmesi gerekir. 4. Bir nesne var olma şartlarını taşıdığı müddetçe, varlığını ortaya koyan parçalar değişime uğrasa da anlam olarak yine varlığını tekil olarak devam ettirir. 5. Akılda var olan anlamlar akılda farklı formlarda ortaya çıkabilirler. İnsan zihninde var olan nesnelerin anlamı ile dış dünyada var olan varlığının aynı olması mümkün değildir. Dış dünyadaki bir anlam ile zihinde ona yüklediğimiz anlam aynı olmayabilir. 6. Akıl tarafından tekilliği kavranan anlamlar, salt anlam olmaları bakımından herhangi bir değer ifade edemezler. Anlamlar içinde bulunduğu izafetler yatağı sayesinde sahip oldukları yönlerden alırlar.

Dolayısıyla bir şeyin tam anlamıyla idrak edilmesi onu tanımakla mümkündür. Duyu idrakinin bir şeyi bilmesi, tanınması, kendi müşahedesi ile sınırlı iken akıl için bu söz konusu değildir. Bir nesne aklın kendisine yüklediği rol ile anlam bulabilmektedir. Zihinde mevcut olan anlam, dışta var olan nesnenin temsili olamayabilir.

Dördüncü bölüm, “Ahlâkın Kaynağı Nedir?” sorusu üzerine kurgulanmıştır: Düşünce tarihi boyunca ahlakın kaynağının haz, tabiat, insan duyguları, sezgi, toplum ya da tanrı buyruğu veya insan akli olduğu konusunda farklı iddialar ortaya konmuştur. Yazar bunları tartışmak yerine “insanın ahlaklı davranmasını mümkün, hatta zorunlu kılan nedir?” sorusu üzerinde durmuştur. Bunu yaparken de ahlak konusunu hayvani duygularla kıyaslayarak bir temellendirmeye gitmiştir. Bu bakımdan “ahlak, insana tercih etme özelliğini kazandıran düşünme gücünün eseridir.” der. Ahlakın kaynağı olduğu düşünülen toplum veya Tanrı buyruğunu antitez kullanarak örneklemeler ile açıklar. Ahlaki fiillerin bir tercih meselesi olup olmadığını da ele alan yazar, ahlakın kaynağının insanın kendi özü olduğu şeklinde bir sonuca varır.

Beşinci bölüm “Ahlâki Bilincin Nesnel Doğası”nı ele almaktadır. Vicdan kelimesinin ahlaki bilinç anlamında kullanılıp kullanılmadığını farklı tespitlerle açıklamaya çalışan yazar, vicdan kavramının ahlaki bilinç anlamını bu dönemde kazanmadığını, klasik dönemde de aynı anlamı ifade edecek şekilde kullanıldığını usul geleneği üzerinden ortaya koymakta, sonrasında da İslam düşünce geleneğinden hareketle ahlaki bilincin doğasını yeniden düşünme amacıyla bu bölümü kaleme adlığını ifade etmektedir. Yazar bu bölümde pek çok filozof ve düşünürden alıntılar alarak mezkur konuyu netleştirmeye çalışmaktadır.

“Niyet: İrade ve Gaye” başlıklı altıncı bölümde yazar, niyet meselesini çeşitli yönlerden İslam düşünce gelenekleri çerçevesinde incelenmiştir. “Ameller niyetlere göredir.” hadisinin bu konuda yoğun bir edebiyat doğurduğunu ifade eden yazar bu bölümde “irade: bilgi mi sıfat mı?” sorusuna yanıt aramaya çalışmıştır. Bu çerçevede iradenin bilgi boyutunu tartışıp onun bilgiden ayrı olup olamayacağını kelamcıların görüşlerine başvurarak da izah etmeye girişmiştir.

Yedinci bölüm “Ahlâki Müeyyide” başlığını taşımakta olup ahlak ile müeyyidenin bir arada kullanılması ile ahlaki tercihlerin müeyyidesinin olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Yazar bunu öncüllerle sıralayarak bunları tek tek irdelemiştir. Bu bağlamda müeyyidenin imkânı

ve zorunluluğu konusunu ele alarak müeyyidelerin kapsamını da incelenmiştir. İrade ve değer in müeyyideye etkisini anlattığı yerde yazar, “ahlaki fail yaptığı davranışın sadece hazzını tatma hakkına sahip değildir aynı zamanda kendisi ve başkalarındaki sonuçlarını da göze almalıdır ve bu aynı zamanda ahlâkî geleneğin bir parçasıdır.” diyerek dikkat çekici bir noktaya işaret etmiştir. Yazar bu bölümde konuları açıklarken dünya klasiklerinden yararlanmış ve romanlardan alıntılar yapmış, bazı yerlerde ise şiirlerle mezkur meseleyi tartışmış ve izah etmeye çalışmıştır.

Sekizinci bölümde “Ahlâki Tecrübenin İnşasında Başkanın Rolü ”nü tartışan yazar, bunu ontolojik ve epistemolojik açılardan değerlendirerek, ahlaki tecrübenin kişinin kendisinin inşa ettiği ama bizzat kendisinin de inşa edildiği bir oluşum sürecine karşılık geldiğini vurgulamıştır. Yazara göre ahlaka ilişkin olarak ahlaki tecrübeler sadece insanlar arası bir davranış olgusu değildir. Ahlakın, insanın farkındalıkla yaşadığı, bütün varlık tecrübeleri ile ilgili olup insan iradesi ile meydana gelen şeydir. Bu bölüm içerisinde “Başkalığın Ontolojisi” başlığı altında yazar, varlığın başkalığı konusunu Cürcani ’den alıntılarla anlatılmaya çalışılmış ve bu konunun Mutezile İmamı Ebu Haşim ’in “ahval” teorisinin bir benzeri olduğunu ifade etmiştir. Yazara göre başkalık, ahlaki davranışı mümkün kılan zemini oluşturur. Başkalık hali varlık ve iyilikle irtibatlıdır. Bilen ile bilinen aynı şey olduğunda burada başka bir başkalığı ifade etmek zorlaşır ve başkalığın bilgisi konusunda bir özdeşlik söz konusu olur. Başkalığın kendisinden mecburi olarak ortaya çıktığı durum muhtaçlıktır. Nitekim iki şey ya da daha fazla şey arasındaki bu başkalık ilişkisinin insani özünde ortaya çıktığı doğal muhtaçlık durumudur. Diğer nesnelere olduğu gibi insani melekelerin de harekete geçmeleri için kuvvetler ile onların nesnelere arasında bir başkalık ilişkisi bulunmak zorundadır. Bu durum genelde her bir nesneyi, özelden de insanı, var olmak ve varlığını idame ettirmek için başkasına muhtaç hale getirmekten kaynaklıdır.

“Ahlaka Yeni Bir Bakış” adlı sonuç niyetine yazılan bölümde yazar, ahlakiliği, eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirdiğini ifade etmiş, kitabın bazı yerlerinde yeni tartışmaların ortaya çıktığını belirtmiş, kitabın genelinden çıkarılabilecek olan sonuçları öncüller şeklinde sunmaya çalışmıştır. Dikkat çeken bir husus olarak ifade edilmelidir ki, yazar kitabında ahlak konusunu temellendirmeye çalışırken öncelikle insanı fiziksel boyutta ele almış, fiziksel olan bu dünyada aşkın olan bir ruha sahip olma boyutuyla ahlakı tartışmaya açmıştır. O, bu fizik dünyaya ilişkin açıklamaların, ahlaki anlamda ilkeleri güçlü veya zayıf kılmayacağını, sadece ifade ve eylem gücünü etkilediğini belirtmiştir. Ona göre insanın varlık sürecinde fiziksel olarak var olması, bilen ve idrak eden mutlak bir failin de kabul edileceği anlamına gelir ki bu da metafizik anlamda ahlaki boyuta işaret eder. Ahlaki ilke ve yargıların temelini insanın kendisine ve etrafındaki nesnelere ilişkin farkındalığı oluşturur. Bundan dolayıdır ki ahlaki olarak nitelendirdiğimiz her şey insanın en temel bilgisini ifade eden varlık idrakinin bir boyutudur. Bu da yazara göre, metafizik bir kabul olarak ahlaktan bahsedilecek imkânı bizlere sunar. Ahlaka ilişkin bu farkındalık, insanın kendisine ve etrafındaki nesnelere yönelik sürekli bir bilgi, ilgi ve kasıt halinde bulunmasını beraberinde getirir. Bunun için irade, var olmanın en temel vasfıdır, insanın tercih ve davranışları bilinç içerisinde idrak halinde meydana gelir, bu da varlığının en temel gayesidir. Ahlaki bilinç insanın kendisine ve başkalarına yönelmesini gerektirdiği için ahlaki anlamda tecrübenin oluşumu da sadece kendisini değil onu çepeçevre saran her şeyin bir şekilde fail olduğu şeklindeki karmaşık bir süreci de kendisiyle beraber getirmektedir. Bunun içindir ki ahlak, iradenin kendisine özdeş bir bilinç ve bu bilincin sonucunda var olan haller bütünlüğünden oluşur.

Nihayetinde bu kitapta yazar, ahlaki farklı bir bakış açısıyla ve yeni bir sentezle ortaya koyma girişiminde bulunmuştur. Bu doğrultuda kitabın her bölümü kitabın ana temasını destekler nitelikte görünmektedir. Konular arasındaki bağlantılar ve bütünlük kitapta her anlamda kendini

göstermiştir denebilir. Eserin bu güçlü tarafları olmakla birlikte eleştirilebilecek bazı yönlerinin de vardır: Eserde ahlak teorileri başarıyla sunulmakta fakat ahlaki teorilerin günlük yaşama aktarılması veya indirgenmesi ile ilgili yeteri açıklamada bulunulmamaktadır. Felsefi olarak yazılan bu kitap akademik alanda literatüre katkı sunsa da dilinin ve üslubunun okuyucuya ağır gelebileceği söylenebilir. Nihayetinde teorik boyutlarıyla ahlakın ele alındığı bu eserin İslam ahlak felsefesi alanına önemli bir katkı olarak ifade edilmesi gerektiği dile getirilmelidir.